

ข้อเสนอการพัฒนาการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ
Proposal for Operational Improvement Regarding
Senior Citizen's Potential Enhancement

Received: March 1, 2019

Revised: March 19, 2019

Accepted: March 22, 2019

อาชญญา รัตนอุบล *

Archanya Ratana-Ubol

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1) ศึกษานโยบาย มาตรการและกลไกในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ 2) เพื่อศึกษาสภาพจริงของการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในรูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุ การรวมตัวผ่านกิจกรรม การรวมตัวกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) 3) เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะนโยบายการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในรูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุ การรวมตัวผ่านกิจกรรม และการรวมตัวกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุเป็นจำนวน 240 คน และกลุ่มตัวอย่างบุคลากรในระดับพื้นที่ ได้แก่ ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ จำนวน 300 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 540 คน การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามแบบมาตรวัดประมาณค่าและแนวทางการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า 1) นโยบาย มาตรการ และกลไกในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ มีการกำหนดนโยบายไว้อย่างชัดเจน มุ่งเน้นด้านสุขภาพ ด้านการมีส่วนร่วม และด้านความมั่นคงหรือการมีหลักประกันของชีวิต มีการจัดทำมาตรการและออกแบบกลไกเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม ทุกรูปแบบเน้นการส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเอง 2) สภาพจริงของการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ พบว่า มีความหลากหลายของรูปแบบกิจกรรมการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุ ขึ้นกับพื้นที่และหน่วยงาน องค์กร และเครือข่ายที่สนับสนุน 3) ข้อเสนอการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ ได้เสนอในรูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุ การรวมตัวผ่านกิจกรรม การรวมกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.)

คำสำคัญ : ผู้สูงอายุ/ การพัฒนาศักยภาพ/ โรงเรียนผู้สูงอายุ/ การรวมกลุ่มผ่านกิจกรรม/ ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ

* รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Abstract

The objectives of the research were: 1) to study policies, mechanisms and measures to promote the elderly's potential of government documents and related documents, 2) to study actual state of the implementation to promote the elderly's potential from school of the elderly, activity based activities, gathering with multi age group and Elderly of life Development and Career Promotion Center and 3) to propose the suggestions for the implementation to promote the elderly's potential, The samples of this study included 300 administrators, involving member of society, multi age groups of members, and 240 elderly. Mixed methods research was used as a research design. A questionnaire, an interview, and focus group guild lines were used as research instruments. The results of this study showed that 1) Policies, mechanisms and measures to promote the elderly's potential of government and related agencies have been clearly formulated. Emphasizing on health, participation, and life-security, measures and mechanisms have been the effective implementation to promote the elderly's potential in a concrete manner and self-esteem has been focused on in all aspects; 2) actual state of the implementation to promote the elderly's potential, it was found that models of elderly promoting activities varied with locality and supporting agency, organization, and network and 3) The suggestions for the implementation to promote the elderly's potential were concluded through school of the elderly, activity based gathering, gathering with multi all age group and elderly quality of life development and career promotion center.

Keywords : Senior/ Potential Development/ Elderly School/ Activities-Based Gathering/ Elderly Quality of Life Development and Career Promotion Center

บทนำ

กระแสของการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรโลกมีส่วนชี้แนะให้ทุกประเทศหันมาให้ความสำคัญกับประชากรผู้สูงอายุกันมากขึ้น ทิศทางการดำเนินนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุได้ถูกหยิบยกขึ้นมาให้เป็นกลยุทธ์หลักของการพัฒนาประเทศ ทำให้ทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชนต้องมีการทบทวนและกำหนดแนวทางและเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข สำหรับประเทศไทยความเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของประชากร คือ ประชากรผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 และจะเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์แบบ คือ มีประชากรสูงอายุถึงร้อยละ 20 ในปี พ.ศ. 2564 และในปี พ.ศ. 2578 จะเป็นผู้สูงอายุระดับสุดยอด คือ มีประชากรสูงอายุถึงร้อยละ 30 ของประชากรทั้งประเทศ และจากข้อมูลสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2557 พบว่า ประเทศไทยมีประชากรสูงอายุมากกว่า 10 ล้านคน คิดเป็นอัตราส่วนประมาณร้อยละ 14.9 ของประชากรทั้งประเทศ

โดยในอีก 3 ปีข้างหน้า ในปี พ.ศ.2562 คาดว่าจะเป็นครั้งแรกของประเทศไทยที่มีประชากรวัยสูงอายุมากกว่าวัยเด็ก ทั้งนี้ปรากฏการณ์ดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นกับประเทศไทยเพียงประเทศเดียว หากแต่ถือเป็นปรากฏการณ์ระดับโลก (Global Phenomenon) ที่หลายประเทศทั่วโลกได้รับผลกระทบจากการปรับเปลี่ยนโครงสร้างประชากรนี้ และคาดการณ์ว่าในปี พ.ศ. 2583 ประเทศไทยจะมีสัดส่วนประชากรสูงอายุมากที่สุด ในภูมิภาคอาเซียนด้วย

ทั้งนี้ องค์ประกอบสำคัญที่จะสามารถสร้างเสริมให้สถานการณ์ของผู้สูงอายุปรับเปลี่ยนจากวิกฤตมาเป็นโอกาสที่ดีนั้น อยู่ที่การจัดวางนโยบายที่ภาครัฐจะต้องเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน และภาคประชากรในสังคมก็ต้องให้ความร่วมมือเพื่อให้เกิดการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมและทั่วถึง เมื่อพิจารณาถึงแนวนโยบายที่ภาครัฐได้ดำเนินการมาแล้วนั้น ปรากฏอยู่ในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545 – 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 ซึ่งจัดเป็นแผนยุทธศาสตร์หลักในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ในช่วงปี พ.ศ.2545 – 2564 ซึ่งประเด็นสำคัญของแผนผู้สูงอายุฉบับนี้ คือ 1) มุ่งเน้นคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุใน 5 ด้าน คือ การมีสุขภาพที่ดีทั้งกายและจิต มีครอบครัวที่มีสุข สังคมเอื้ออาทร อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ปลอดภัย มีหลักประกันที่มั่นคง ได้รับสวัสดิการและการบริการที่เหมาะสมการใช้ชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและมีส่วนร่วมในครอบครัว ชุมชน และสังคม และการมีโอกาสเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารอย่างต่อเนื่อง 2) ครอบครัวและชุมชนเป็นสถาบันหลักที่มีความเข้มแข็งสามารถให้การเกื้อหนุนแก่ผู้สูงอายุได้อย่างมีคุณภาพ 3) ระบบสวัสดิการและบริการจะต้องสามารถรองรับผู้สูงอายุให้สามารถดำรงอยู่กับครอบครัวได้อย่างมีคุณภาพ 4) ทุกภาคส่วนจะต้องมีส่วนร่วมในระบบสวัสดิการและบริการให้ผู้สูงอายุ โดยมีการกำกับดูแลเพื่อการคุ้มครองผู้สูงอายุในฐานะผู้บริโภค 5) ต้องมีการดำเนินการที่เหมาะสมเพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุที่ทุกข์ยากและต้องการการเกื้อหนุนให้ดำรงชีวิตในชุมชนได้อย่างดีและต่อเนื่อง (คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2553) ซึ่งการขับเคลื่อนแผนพัฒนาผู้สูงอายุดังกล่าวจะเกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าประสงค์ได้นั้นต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบัน ได้แก่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) อันมีกรอบวิสัยทัศน์ที่สำคัญ คือ การน้อมนำและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม การพัฒนาที่ยึดหลักสมดุล ยั่งยืน การให้ความสำคัญกับการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่มุ่งสู่การเปลี่ยนผ่านประเทศไทยจากประเทศที่มีรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง มีการกระจายรายได้และพัฒนาอย่างเท่าเทียม มีระบบนิเวศที่ดี สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ระยะยาว “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ของประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

ความคาดหวังของสังคมไทยในอนาคตต้องการผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ สามารถพึ่งพาตนเองได้ในสถานการณ์ที่ครอบครัวเริ่มเปลี่ยนเป็นสังคมเดี่ยวที่ส่งผลให้การดูแลผู้สูงอายุลดลงอย่างต่อเนื่อง สำหรับการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้ความหมายและเป้าหมายของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (Active Aging) หมายถึง ผู้สูงอายุที่มี

สุขภาพร่างกายจิตใจที่แข็งแรงสมบูรณ์ มีอิสระพึ่งพาตนเองได้ มีความสามารถในการช่วยเหลือผู้อื่น มองโลกในแง่ดีมีความสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเพื่อให้ตนเองดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี เป็นที่ยอมรับต่อตนเองและสังคมทราบจนวาระสุดท้ายของชีวิต ทั้งนี้เป้าหมายของการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพตามแนวคิดขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2002) มี 3 ด้าน ได้แก่

1. มิติด้านสุขภาพ ต้องทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรับรู้และตระหนักถึงภาวะสุขภาพของตนเอง รวมถึงการปฏิบัติเพื่อดูแลสุขภาพของตนเองให้มีความสมบูรณ์มากที่สุดตามศักยภาพ โดยกระทำอย่างต่อเนื่อง มีความปลอดภัยในด้านสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่

2. มิติด้านการมีส่วนร่วม ต้องสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังไม่ถูกทอดทิ้ง ห่างไกลออกจากสังคม ควรมีกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เข้าไปมีส่วนร่วม ทำให้ไม่รู้สึกท้อแท้ เหงา อันจะช่วยสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองกับผู้สูงอายุให้เพิ่มมากขึ้นด้วย

3. มิติด้านความมั่นคงหรือการมีหลักประกันในชีวิต ซึ่งอาจมองถึงความมั่นคงด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ ซึ่งจะต้องมีความพร้อมทางด้านการเงินที่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ มีแหล่งสนับสนุนในการสร้างงาน เพื่อให้เกิดรายได้ที่พอเพียง ต่อเนื่อง ไม่ทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความยากลำบาก

ปัจจัยที่จะสามารถผลักดันหรือสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีศักยภาพในสังคมมากขึ้น คือการรวมตัวกันของผู้สูงอายุเพื่อการมีปฏิสัมพันธ์หรือร่วมกันทำกิจกรรมในลักษณะต่างๆ เพื่อสร้างคุณค่าให้กับตนเองและสังคม ผ่านกิจกรรมที่หลากหลายตามความพึงพอใจ เช่น กิจกรรมการเดินแอโรบิก กิจกรรมการรำไทเก็ก กิจกรรมการเล่นดนตรีสด กิจกรรมการเดินรำ กิจกรรมการทำอาหาร กิจกรรมการแสดงละคร กิจกรรมสร้างอาชีพ เป็นต้น โดยกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นจะเป็นกลไกที่ช่วยทำให้ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิต มองเห็นคุณค่าที่ยังคุณประโยชน์ให้กับสังคม เพราะการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุได้สะท้อนให้ผู้สูงอายุเหล่านั้นได้รู้สึกว่ายังมีตัวตน มีบทบาทอยู่ในสังคมระดับหนึ่ง โดยกิจกรรมทางสังคมไม่ว่าจะเกิดในรูปแบบใดจะเป็นสิ่งที่จะช่วยเสริมสร้างสุขภาวะทั้งทางร่างกาย และจิตใจ รวมถึงมีแนวโน้มที่จะสร้างคุณภาพให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ สำหรับในบริบทของสังคมไทย จะเห็นได้ว่ากิจกรรมของผู้สูงอายุก็มิได้ถูกเพิกเฉย หากได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังจากหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐและเอกชนในรูปแบบของการรวมกลุ่มอย่างหลากหลายรูปแบบ อาทิ โรงเรียนผู้สูงอายุ ศูนย์เอนกประสงค์ ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิต เวทีสมัชชาผู้สูงอายุ กลุ่มกิจกรรมส่งเสริมภูมิปัญญา กลุ่มโอท็อป ฯลฯ ซึ่งล้วนสามารถเสริมสร้างศักยภาพผู้สูงอายุได้

การดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุของหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ในปัจจุบันได้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุอย่างหลากหลาย ยกตัวอย่าง กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่มีกิจกรรม โรงเรียนผู้สูงอายุ ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) ซึ่งเป็นศูนย์ที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การหนุนเสริม มีแนวนโยบายส่งเสริมการจัดกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุให้ผู้สูงอายุได้มีสถานที่ในการจัดกิจกรรมและบริการ ส่งเสริมด้านอาชีพและการถ่ายทอดภูมิปัญญาของ

ผู้สูงอายุในชุมชน ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้รับการพัฒนา ด้านสุขภาพกาย จิตใจ และสังคม เป็นศูนย์ส่งเสริมและสนับสนุนอาสาสมัครดูแลจัดระบบข้อมูลผู้สูงอายุในพื้นที่ เป็นการจตุสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนรูปแบบหนึ่ง โดยใช้ชุมชนเป็นฐานและเป็นโอกาสให้ผู้สูงอายุ แคนนำ อาสาสมัคร ชุมชน องค์กร เครือข่ายจากภาครัฐ และภาคเอกชนมีส่วนร่วมขับเคลื่อนการดำเนินงานศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ

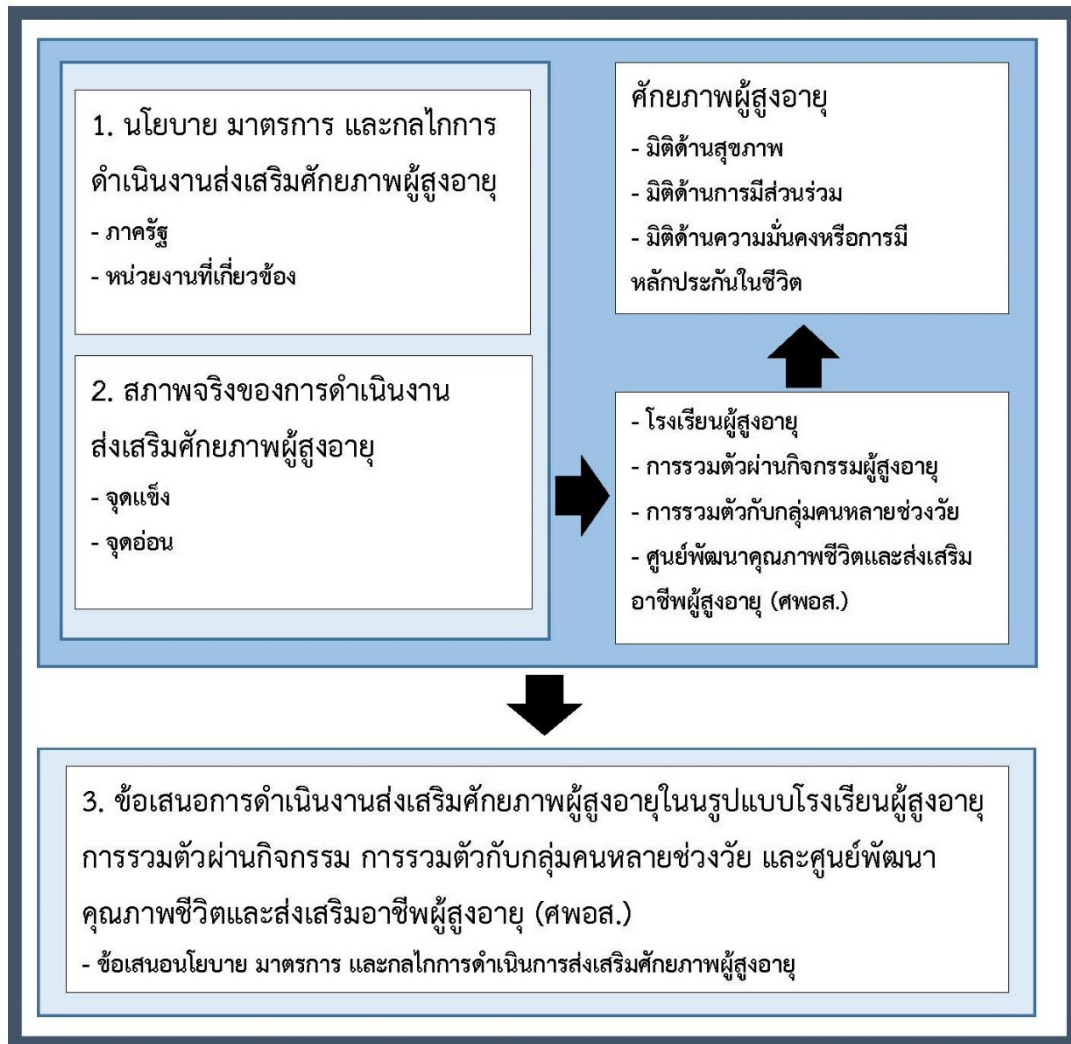
อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าถึงแม้จะมีการดำเนินการที่ส่งเสริมการรวมตัวของผู้สูงอายุในการทำกิจกรรมเพื่อการสูงวัยอย่างมีศักยภาพที่หลากหลายในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุ การรวมกลุ่มกิจกรรมผู้สูงอายุ หรือการจัดโครงการต่างๆ ที่ผู้สูงอายุเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย แต่ก็ยังไม่มีมีการตรวจสอบ ประเมิน หรือนำเสนอว่าการดำเนินงานดังกล่าวนี้สามารถเสริมสร้างศักยภาพให้กับผู้สูงอายุได้อย่างยั่งยืนได้หรือไม่ ดังนั้น การวิจัยในครั้งนี้จึงมีความมุ่งหมายที่จะหาช่องว่าง (Gap) ของความคาดหวังและความเป็นจริงเพื่อนำไปสู่การนำเสนอข้อเสนอการพัฒนาการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในแต่ละรูปแบบของการรวมตัวของผู้สูงอายุ ที่หน่วยงานหรือชุมชนสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ได้ ตามบริบทของตนเองในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นบุคคลผู้มีศักยภาพและมีสถานภาพในสังคม สามารถเป็นส่วนหนึ่งขับเคลื่อนสังคมไทยให้เป็นสังคมผู้สูงอายุที่มีความยั่งยืนได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษานโยบาย มาตรการ และกลไกในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุของภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาสภาพจริงของการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในรูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุ การรวมตัวผ่านกิจกรรม การรวมตัวกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.)
3. เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะนโยบายการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในรูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุ การรวมตัวผ่านกิจกรรม และการรวมตัวกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.)

กรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (Active Ageing) หมายถึง ผู้สูงอายุที่คงศักยภาพของตนเองไว้ สามารถพึ่งพาตนเอง การมีส่วนร่วมกับสังคม การสร้างหลักประกันและความมั่นคงให้ตนเองตามศักยภาพ (World Health Organization, 2002) และ ประเวศ วะสี (2542) ให้ความหมาย Active Ageing หมายถึง คุณภาพชีวิตที่ดีตามนัยของวัฒนธรรมไทยและพุทธศาสนา หมายถึง อิศราภาพและการหลุดพ้นจากความบีบคั้นคุณภาพชีวิต สุขภาพ หรือสุขภาวะ ในเรื่องกาย จิต สังคม และปัญญา และงานวิจัยในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ พบว่า แนวทางในการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุควรต้องให้หลักการของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ต้องมีความเป็นอิสระและสนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วม (อาชญญา รัตนอุบล และคณะ, 2553 และ 2554)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษานโยบาย มาตรการ และกลไกในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ คณะผู้วิจัยทำการคัดเลือกเอกสารทั้งในและต่างประเทศที่มีรายละเอียดเกี่ยวข้องกับนโยบาย มาตรการและกลไกในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุของทั้งหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุที่มีการศึกษาอยู่ในช่วงปีพ.ศ.2550-2561 จำนวน 19 เล่ม มาวิเคราะห์เนื้อหา โดยทำการสรุปเป็นประเด็นที่สำคัญ 3 ประเด็น ประกอบด้วย 1) นโยบายในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ 2) มาตรการในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ 3) กลไกในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาสภาพจริงของการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในรูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุ การรวมตัวผ่านกิจกรรม การรวมตัวกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลในพื้นที่ 6 จังหวัดของแต่ละภูมิภาค ประกอบด้วย ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดลพบุรี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา ภาคตะวันตก ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี ภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัดระยอง และภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดสงขลา ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูลได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง โดยมีเกณฑ์การสุ่มตัวอย่าง คือ 1) เป็นผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในโรงเรียนผู้สูงอายุ การรวมตัวผ่านกิจกรรม การรวมตัวกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) อย่างใดอย่างหนึ่ง 2) เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ใน จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลพบุรี จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดระยอง และจังหวัดสงขลา จังหวัดใดจังหวัดหนึ่ง และ 3) ผู้สูงอายุยินดีให้ข้อมูลเมื่อคณะผู้วิจัยได้เข้าไปในพื้นที่ดังกล่าว กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุจากโรงเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 60 คน กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุจากการรวมตัวผ่านกิจกรรม จำนวน 60 คน กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุจากกลุ่มคนหลายช่วงวัย จำนวน 60 คน และกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุจากศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) จำนวน 60 คน รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างของผู้สูงอายุเป็นจำนวน 240 คน 2) กลุ่มตัวอย่างบุคลากรในระดับพื้นที่ ได้แก่ ผู้บริหาร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ จากโรงเรียนผู้สูงอายุจำนวน 60 คน การรวมตัวผ่านกิจกรรมจำนวน 60 คน การรวมตัวกับกลุ่มคนหลายช่วงวัยจำนวน 120 คน และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) จำนวน 60 คน รวมกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน 300 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 540 คน สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลมีทั้งสิ้น 4 ชุด ประกอบด้วย เครื่องมือชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามแบบมาตรวัดประมาณค่า สำหรับเก็บข้อมูลกลุ่มผู้บริหาร เครื่องมือชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามแบบมาตรวัดประมาณค่า สำหรับเก็บข้อมูลกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอาทิ ผู้นำชุมชน ครูผู้สอน และบุคลากรในหน่วยงานต่างๆ ส่วนเครื่องมือชุดที่ 3 แบบสัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม และเครื่องมือชุดที่ 4

แบบสัมภาษณ์และแบบถามแบบมาตรวัดประมาณค่า สำหรับเก็บข้อมูลการดำเนินงานศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) ทั้งนี้เครื่องมือทั้ง 4 ชุดได้ผ่านการตรวจคุณภาพของเครื่องมือจากผู้ทรงคุณวุฒิและผ่านการทดลองใช้กับกลุ่มผู้สูงอายุจังหวัดปทุมธานีที่ไม่ใช่กลุ่มวิจัยก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในเชิงคุณภาพ ได้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณได้นำไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอข้อเสนอแนะนโยบายการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในรูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุ การรวมตัวผ่านกิจกรรม การรวมตัวกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) คณะผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการเก็บข้อมูลในขั้นตอนที่ 2 มาเขียน (ร่าง) ข้อเสนอแนะนโยบายการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ แล้วให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 15 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านผู้สูงอายุ หรือมีประสบการณ์การทำงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุมาอย่างยาวนานร่วมพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในการจัดการสนทนากลุ่มในวันที่ 17 กรกฎาคม 2561 ณ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะจากการสนทนากลุ่มดังกล่าวไปพัฒนา (ร่าง) ข้อเสนอแนะนโยบายการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุให้มีความสมบูรณ์และชัดเจน

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์เอกสารนโยบาย มาตรการและกลไกในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ พบว่า นโยบาย มาตรการ และกลไกในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุนำเสนอใน 3 มิติของการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ ดังนี้

1.1 มิติด้านสุขภาพ พบว่า นโยบายสาระสำคัญมุ่งเน้นการส่งเสริมสุขภาพโดยบุคลากรของหน่วยงาน และสมาชิกชุมชน ผ่านระบบบริการสุขภาพที่พัฒนาขึ้นโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กลุ่มเป้าหมายหลักของการส่งเสริม ได้แก่ ผู้ที่อยู่ในวัยผู้สูงอายุ และผู้ที่กำลังจะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ มีการกล่าวถึงผู้สูงอายุในวัยอื่นๆ อยู่บ้าง แต่เป็นลักษณะของการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ มาตรการของการดำเนินงานประกอบด้วย 1) หลักการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน 2) หลักสุขภาพองค์รวม ที่ให้ความสำคัญแก่ทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ได้แก่ ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และการรับรู้คุณค่าแห่งตนเอง 3) หลักการศึกษาและการเรียนรู้ ที่ให้ความสำคัญแก่การให้บริการข้อมูลความรู้และการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุตลอดจนบุคลากรปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่นำไปสู่การมีสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุ และ 4) หลักสังคมสงเคราะห์ ที่มุ่งให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะยากลำบาก กลไกในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ ได้แก่ มีการยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ของตัวผู้สูงอายุ และมีการเตรียมพร้อมผู้สูงอายุ มีการส่งเสริมการจัดสภาพแวดล้อมและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ

1.2 มิติด้านการมีส่วนร่วม พบว่า นโยบายสาระสำคัญมุ่งเน้นการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วม ส่วนใหญ่มีมุมมองในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในลักษณะผู้เข้าร่วมกิจกรรม เน้นการมีส่วนร่วมในด้านสุขภาพและสังคม มาตรการของการดำเนินงานประกอบด้วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับที่หน่วยงานเกี่ยวข้องทำหน้าที่เป็นผู้กำกับและติดตาม และกลไกในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ ได้แก่ มีการเสริมพลังอำนาจผู้สูงอายุในการเป็นผู้ขับเคลื่อนกิจกรรม เป็นแกนนำในการพิทักษ์สิทธิ และผลประโยชน์ของตนเอง

1.3 มิติด้านความมั่นคงหรือการมีหลักประกันในชีวิต พบว่านโยบายสาระสำคัญ คือ นโยบายการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในมิติด้านความมั่นคงหรือการมีหลักประกันในชีวิต มุ่งความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ เน้นการสร้างหลักประกันทางการเงินของผู้สูงอายุ และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีรายได้จากการทำงาน และจากการจ้างงาน มาตรการของการดำเนินงานประกอบด้วย 1) การทำงานหรืออาชีพต้องสอดคล้องกับความต้องการ ความเหมาะสมกับช่วงวัย และบริบทของชุมชน 2) ต้องมีกระบวนการทำให้ความรู้และการฝึกทักษะที่ได้ลงมือปฏิบัติจริง 3) ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทุกช่วงวัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างศักยภาพด้านเศรษฐกิจ และ 4) เน้นการวางแผนการเงินด้วยการออม และกลไกในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพ ผู้สูงอายุ ได้แก่ มีการส่งเสริมด้านการออมก่อนจะเข้าสู่ผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้สถานประกอบการมีการจ้างงานผู้สูงอายุ

2. ผลการศึกษาสภาพจริงของการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในรูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุ การรวมตัวผ่านกิจกรรม การรวมตัวกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) พบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุ มีนโยบายมุ่งเน้นการกำหนดนโยบายเป้าหมายในการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน มาตรการคือกำหนดให้การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน กลไกจำแนกเป็น 3 ด้าน คือ กลไกด้านสุขภาพ คือ มุ่งเน้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ กลไกด้านการมีส่วนร่วม คือ มุ่งเน้นจัดกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมได้โดยสะดวก และกลไกด้านความมั่นคงและมีหลักประกันในชีวิต คือ มุ่งเน้นการสร้างแรงจูงใจให้ผู้สูงอายุเรียนรู้เพื่อปรับปรุงผลงานให้มีรายได้เพิ่ม

การรวมตัวผ่านกิจกรรม นโยบาย คือ มุ่งให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเอง กลไกด้านการมีส่วนร่วม มุ่งเน้นจัดกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมได้โดยสะดวก มาตรการคือ กำหนดให้จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการสร้างกลุ่มพลังผู้สูงอายุ กลไกด้านความมั่นคงและมีหลักประกันในชีวิต คือ มุ่งเน้นการมีเครือข่ายความร่วมมือในการส่งเสริมทักษะอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุ กลไกด้านสุขภาพ คือ มุ่งเน้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ

การรวมตัวกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย นโยบาย คือ มุ่งเน้นผู้สูงอายุมีความสุข มีสุขภาพกาย และ จิตใจ ที่แข็งแรง ส่งเสริมให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีความกล้าแสดงออก สามารถนำความรู้ที่มี ไปถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจ และเยาวชนสามารถตระหนักถึงความพอดีในการใช้ชีวิต การนำความรู้ที่ได้รับ ไปใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตประจำวัน มาตรการคือ ให้มีการจัดตั้งกลุ่มใหม่ๆ ที่ครอบคลุมมิติต่างๆ ในการ ดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ กลไก คือ มีระบบการแลกเปลี่ยนข้อมูลหลากหลายชุมชน มีระบบการเสริมแรงแก่ปราชญ์ ชุมชน

ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (สพอส.) นโยบาย คือ การมุ่งให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเอง มาตรการ คือ กำหนดให้ใช้วิธีที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กลไก จำแนกเป็น 3 ด้านคือ กลไกด้านสุขภาพ คือ มีการส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ และกลไก ด้านการมีส่วนร่วม คือ มุ่งเน้นจัดกิจกรรมที่หลากหลายเหมาะสมกับสภาพของผู้สูงอายุ และกลไกด้านความ มั่นคงและมีหลักประกันในชีวิต คือ มีเครือข่ายความร่วมมือในการส่งเสริมทักษะชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ

ผลการวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุของภาครัฐ และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุ จุดแข็ง คือ มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านสุขภาพและ การดูแลตัวเอง โดยให้ผู้สูงอายุและชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ส่วนจุดอ่อน คือ กลไก หลักประกันไม่สอดคล้องกับนโยบายและมาตรการและยังเน้นการรวมกลุ่มเฉพาะผู้สูงอายุ การแลกเปลี่ยน เรียนรู้กับสมาชิกชุมชนยังมีไม่มาก และส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนการออม ส่วนการรวมตัวผ่านกิจกรรม และการรวมตัวกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย มีจุดแข็งคือ การรวมกลุ่มเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าผ่านกิจกรรม ส่วนจุดอ่อน คือ การนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้สูงอายุและส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนการ ออม และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพ (สพอส.) มีจุดแข็ง คือ การส่งเสริมให้มองเห็นคุณค่า ในตนเองของผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมหลากหลายทั้งด้านสุขภาพและอาชีพ จุดอ่อน คือ การนำชุมชนเข้า มาร่วมมือและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้สูงอายุ และส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนการออม ในด้านของจุดร่วมการ ดำเนินงานพัฒนาศักยภาพที่พบจากการศึกษา นโยบายร่วม ได้แก่ การมองเห็นคุณค่าในตนเองผ่านกิจกรรม สุขภาพและการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคม และมาตรการร่วม คือ การกำหนดกิจกรรมกับการมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการกลไกร่วม 3 ด้าน คือ กลไกร่วมด้านสุขภาพ การส่งเสริมให้เข้าใจตนเอง ดูแลตนเอง กลไกร่วมในด้านการมีส่วนร่วม คือ การให้ความสำคัญกับความสะดวกในการเข้าร่วมกิจกรรมและความ หลากหลายของกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการ และกลไกร่วมด้านความมั่นคงและการมีหลักประกัน ในชีวิต คือ การส่งเสริมอาชีพ

3. ผลการพัฒนาข้อเสนอแนะนโยบายการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในรูปแบบโรงเรียน ผู้สูงอายุ การรวมตัวผ่านกิจกรรม การรวมตัวกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและ ส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (สพอส.) จากการสนทนากลุ่ม โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์การทำงานด้าน การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ จำนวน 15 ท่าน พบว่า ความเชื่อพื้นฐานของนโยบาย คือ ผู้สูงอายุมีศักยภาพ

แต่อาจมีไม่เท่ากัน การพัฒนาต้องต่อยอดจากศักยภาพที่ผู้สูงอายุมีอยู่ จุดมุ่งหมายของการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ คือ การเสริมแรงให้ผู้สูงอายุรับรู้ถึงศักยภาพที่ตนเองมีอยู่ และสามารถใช้ศักยภาพนั้นเพื่อการมีชีวิตที่เป็นปกติสุขตามอัตภาพในสังคม การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุต้องคำนึงถึงตัวผู้สูงอายุเป็นหลัก บุคคลและหน่วยงานภายนอกเป็นตัวเสริม วัตถุประสงค์ของนโยบายได้แก่ 1) เพื่อพัฒนาให้การดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในรูปแบบต่าง ๆ เกิดประโยชน์ต่อผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ 2) เพื่อพัฒนาให้การดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในรูปแบบต่าง ๆ มีความสอดคล้องกันไม่ซ้อนทับกันในการดำเนินงาน 3) เพื่อพัฒนาให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานภาคเอกชนที่สนใจ และองค์กรพัฒนาภาคประชาชนเข้ามาเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ และ 4) เพื่อสร้างค่านิยมและความหมายใหม่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ แก่สมาชิกของสังคม นโยบายหลักร่วมกันในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ กลุ่มกิจกรรมของคนต่างวัย และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ มี 5 ด้าน ได้แก่ 1) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุแต่ละรูปแบบ 2) การพัฒนาทรัพยากรบุคคลของหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุแต่ละรูปแบบ 3) การพัฒนาการบริหารจัดการการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุแต่ละรูปแบบ 4) การพัฒนาการจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมการเรียนรู้ในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุแต่ละรูปแบบ และ 5) การพัฒนาความต่อเนื่องและยั่งยืนของการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุแต่ละรูปแบบ

การดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในรูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุ นโยบายคือการส่งเสริมการบริหารจัดการการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในรูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุ มาตรการคือให้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นพื้นที่เปิดเพื่อการเรียนรู้ตามความสนใจของผู้สูงอายุ กลไกคือมีระบบการเปิดให้บริการตลอดวันสำหรับผู้สูงอายุที่สนใจ แต่อาจจะไม่สามารถมาร่วมเรียนรู้ในกิจกรรมตามแผนที่โรงเรียนกำหนดโดยเข้ามาเรียนรู้ได้เฉพาะสิ่งที่ตนเองสนใจในเวลาที่คุณเองสะดวก ในรูปแบบการรวมตัวผ่านกิจกรรม นโยบาย คือ การส่งเสริมการจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมการเรียนรู้ในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในรูปแบบกลุ่มกิจกรรมผู้สูงอายุ/ชมรมผู้สูงอายุ มาตรการคือให้มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของกลุ่มเพื่อให้ผู้สูงอายุอื่น ๆ รับรู้และเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจ กลไกคือมีช่องทางที่กลุ่มสามารถขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลการจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่ม รูปแบบการรวมตัวกับคนหลายช่วงวัย นโยบายคือการพัฒนาการจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมการเรียนรู้ในการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในรูปแบบกลุ่มกิจกรรมของคนต่างวัย มาตรการคือให้กลุ่มเป็นพื้นที่ของการเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจระหว่างคนต่างวัยโดยเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนรับฟังความคิดเห็นของคนต่างวัยที่เข้าร่วมกิจกรรมอันจะมีผลในการลดช่องว่างระหว่างวัย ตลอดจนการเตรียมพร้อมของครูรุ่นใหม่สู่การเป็นผู้สูงอายุในอนาคต กลไกคือเปิดโอกาสหรือจัดพื้นที่ให้กิจกรรมของกลุ่มมีทั้งที่เป็นการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์จาก

ผู้สูงอายุด้วยกันอื่น ๆ และเป็นการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์จากคนวัยอื่น ๆ ผู้สูงอายุรูปแบบ ศพอส. นโยบายคือการพัฒนาศักยภาพบุคคลของหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุของ ศพอส. ให้เป็น Caring Friends มาตรการคือให้บุคลากรของหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ มีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก กลไกคือมีระบบการพัฒนาให้บุคลากรเข้าใจบทบาทและมีทักษะในการทำหน้าที่วิทยากรกระบวนการ

อภิปรายผล

1. การดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เป็นไปอย่างบูรณาการ โดยเฉพาะในมิติด้านสุขภาพ มิติด้านการมีส่วนร่วม และมิติด้านความมั่นคงและการมีหลักประกันในชีวิต ทั้งนี้มีจุดเน้นที่การส่งเสริมสุขภาพโดยบุคลากรของหน่วยงาน และสมาชิกชุมชนเนื่องจากโดยธรรมชาติแล้ว ผู้สูงอายุมีปัญหาสุขภาพเป็นส่วนใหญ่ดังข้อมูลจากสำนักอนามัยผู้สูงอายุ กรมอนามัย (2557) กล่าวว่า ปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุพบว่าโรคเรื้อรังที่พบบ่อยในผู้สูงอายุ จำนวน 6 โรค ได้แก่ โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคหัวใจ เป็นอัมพาต/อัมพฤกษ์ โรคหลอดเลือดในสมองตีบและโรคมะเร็ง กลุ่มผู้สูงอายุวัยกลาง (70-79 ปี) มีสัดส่วนของการเป็นโรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน หัวใจ และหลอดเลือดในสมองตีบสูงกว่ากลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น (60-69 ปี) และวัยปลาย (80 ปีขึ้นไป) ในขณะที่ผู้สูงอายุวัยปลายพบอุบัติการณ์ของโรค อัมพาต/อัมพฤกษ์ การสำรวจในประเทศไทย พบว่าร้อยละ 69.3 ประชากรในกลุ่มอายุ 60-69 ปี เป็นโรคเรื้อรังพบเพิ่มขึ้นเมื่ออายุมากขึ้น และเพิ่มเป็นร้อยละ 83.3 ในกลุ่มที่มีอายุ 90 ปีขึ้นไป พบว่ามีภาวะเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง 6 โรคพร้อมกันถึงร้อยละ 70.8 เมื่อมีอายุเพิ่มมากขึ้น โรคในผู้สูงอายุจึงมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น รักษาไม่หาย มีภาวะพึ่งพิงต้องการดูแลแบบต่อเนื่องและการดูแลระยะยาว จึงทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมุ่งเน้นระบบบริการสุขภาพเป็นสำคัญ และยังคงสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาของ World Health Organization (2002) ที่มุ่งเน้นการสร้างหลักประกันว่าคนมีชีวิตที่มีสุขภาพดี และส่งเสริมสวัสดิภาพสำหรับทุกคนในทุกวัย ดังนั้น นโยบายของหน่วยงานต่างๆ ของกระทรวงต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุจึงมุ่งเน้นไปสู่มีสุขภาพดีเป็นสำคัญ

2. เมื่อวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายหลักของการส่งเสริมของกระทรวงต่างๆ จะเป็นผู้ที่อยู่ในวัยผู้สูงอายุ และผู้ที่กำลังเข้าสู่วัยสูงอายุ ด้วยเหตุผลที่สังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมสูงอายุอย่างเต็มรูปแบบ ในปีพ.ศ. 2573 จึงจำเป็นต้องมีการเตรียมตัวบุคคลวัยอื่นๆ ให้พร้อม โดยให้ความสำคัญแก่การให้บริการข้อมูลความรู้และการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุตลอดจนบุคลากรปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่นำไปสู่การมีสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุ ส่วนการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในมิติด้านการมีส่วนร่วม ส่วนใหญ่มีมุมมองในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในลักษณะผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่เป็นผู้กำกับและติดตามเป็นหลัก สำหรับนโยบายการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในมิติด้านความมั่นคงหรือการมีหลักประกันในชีวิต

ที่มุ่งความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ เน้นการสร้างหลักประกันทางการเงินของผู้สูงอายุ และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีรายได้จากการทำงานและจากการจ้างงาน โดยเน้นการทำงานหรืออาชีพต้องสอดคล้องกับความต้องการความเหมาะสมกับช่วงวัย และบริบทของชุมชน และมีกระบวนการให้ความรู้และการฝึกทักษะที่ได้ลงมือปฏิบัติจริงตลอดจนเน้นการวางแผนการเงินด้วยการออม แต่ละหน่วยงานต่างมีแผนในการดำเนินงานของตนเอง ได้สอดคล้องกับการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุทั้ง 3 มิติ คือ มิติสุขภาพ มิติด้านสังคม และมิติความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุเป็นประเด็นที่สำคัญ ครอบครัวต้องสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุเองดังแนวคิดการมีส่วนร่วมของ Cohen & Uphoff (1977) ได้อธิบายและวิเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยสามารถแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ 1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจดำเนินการตัดสินใจและตัดสินใจลงมือปฏิบัติการ 2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหารและการประสานขอความร่วมมือ 3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ทางด้านต่าง ๆ ประกอบไปด้วย ผลประโยชน์ทางด้านวัสดุ ผลประโยชน์ทางสังคม และผลประโยชน์ส่วนบุคคล 4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เกี่ยวกับการควบคุมและการตรวจสอบการดำเนิน

ดังนั้น กิจกรรมการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ ต้องมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผน การดำเนินกิจกรรม และการประเมินผลเพื่อมุ่งเน้นการให้บริการของหน่วยงาน กิจกรรมการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ ต้องเป็นการเสริมพลังอำนาจ (Empower) ให้แก่ผู้สูงอายุและครอบครัว ด้วยเหตุนี้ผู้สูงอายุจึงต้องมีส่วนร่วมตั้งแต่การตัดสินใจไปจนถึงขั้นการประเมินผล ผู้สูงอายุและครอบครัวสามารถตัดสินใจกำหนดทางเลือกในการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพเหมาะสมกับบริบทและศักยภาพของตนเอง ตลอดจนสามารถเข้าถึงและรักษาสหิทธิประโยชน์ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุและครอบครัวได้สะท้อนคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแก่ตนเอง จากบริการที่หน่วยงานจัดให้หรือจากการลงมือปฏิบัติต่างๆ เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขต่อไป งานวิจัยนี้เห็นว่าควรต้องปรับความเชื่อและมุมมองให้ตรงกันของบุคลากรทุกฝ่ายเกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยควรให้บุคลากรมีปรัชญาในการดำเนินงานเชิงการส่งเสริมศักยภาพโดยประสานนโยบายและแผนการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานเพื่อให้การดำเนินงานตามนโยบายมีความเป็นเอกภาพ แม้ว่าจะมีวิธีปฏิบัติที่หลากหลายในกรอบภาระหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานก็ตาม หน่วยงานที่ทำงานกับผู้สูงอายุควรต้องคำนึงถึงการเปิดพื้นที่และโอกาสให้ครอบครัวและชุมชน รวมทั้งตัวผู้สูงอายุเองสามารถเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุที่เป็นจริง เข้าใจง่าย และสะดวก ตลอดจนสามารถแสดงความคิดเห็น หรือความรู้ ความสามารถ ที่มีต่อการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุ ตลอดจนการสร้างค่านิยมใหม่ในสังคมเกี่ยวกับศักยภาพผู้สูงอายุที่เหมาะสมกับกรอบวัฒนธรรมของไทย จะเป็นบริบทสังคมที่ส่งเสริมความสำเร็จของการดำเนินงานตามนโยบายการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง

3. โรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นการจัดการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งที่ต้องการให้ความสำคัญและพลังของผู้สูงอายุ โดยการสร้างพื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย กลไกที่สำคัญของโรงเรียนผู้สูงอายุมุ่งเน้นจัดกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมได้โดยสะดวก และให้ความสำคัญกับการจัดพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้สูงอายุกับสมาชิกในชุมชน โรงเรียนผู้สูงอายุมุ่งเน้นการสร้างแรงจูงใจให้ผู้สูงอายุเรียนรู้เพื่อปรับปรุงผลงานให้มีรายได้เพิ่ม แต่ที่ปรากฏยังขาดการประสานกับสถานประกอบการเพื่อให้มีการจ้างงานผู้สูงอายุ ดังนั้น หน่วยงานต่างๆ ต้องคำนึงถึงประเด็นนี้ให้มากขึ้นแนวคิดการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุนั้นสอดคล้องกับหลักของการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มุ่งให้บุคคลได้มีโอกาสการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอตามที่ UNESCO และ OCED ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของบุคคลโดยเน้นการแสวงหาความรู้ในรูปแบบต่างๆ เพื่อส่งเสริมศักยภาพของตนเองเป็นสำคัญ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของอาษัญญา รัตนอุบล และคณะ (2550) เรื่อง อนาคตภาพรูปแบบมหาวิทยาลัยวัยที่สามเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย ที่พบว่ารูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นหลักการของการจัดรูปแบบมหาวิทยาลัยวัยที่สาม (U3A) เพื่อการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุทำให้ผู้สูงอายุเรียนรู้อย่างเพลิดเพลินและมีความสุข ดังนั้น โรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นกิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งที่ส่งเสริมการพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องให้แก่ผู้สูงอายุในชุมชน และจากการที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จุดแข็งของโรงเรียนผู้สูงอายุพบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุ มีจุดแข็งที่สำคัญ คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านสุขภาพและการดูแลตัวเอง โดยให้ผู้สูงอายุและชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ส่วนจุดอ่อนคือ กลไกหลักประกันไม่สอดคล้องกับนโยบายและมาตรการและยังเน้นการรวมกลุ่มเฉพาะผู้สูงอายุ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกชุมชนยังมีไม่มาก และการส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนการออม ยังไม่ค่อยได้มีมากนัก ดังนั้นประเด็นเหล่านี้จึงควรจะต้องเพิ่มเติมตามความต้องการและสนใจของผู้สูงอายุในแต่ละท้องถิ่นเป็นสำคัญ.

4. การดำเนินงานในรูปแบบการรวมตัวผ่านกิจกรรมของผู้สูงอายุ มีนโยบายที่มุ่งให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเอง ในขณะที่ให้ความสำคัญกับการให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้เพื่อดูแลพิทักษ์สิทธิของตนเองน้อยเกินไป สำหรับมาตรการคือ กำหนดให้จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการสร้างกลุ่มพลังผู้สูงอายุ และมาตรการที่ปฏิบัติในระดับน้อยคือ กำหนดให้ส่งเสริมทักษะทางด้านอาชีพแก่ผู้สูงอายุ ส่วนกลไกด้านสุขภาพ มุ่งเน้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ แต่ยังพบว่ามีการให้ความสำคัญน้อยในเรื่องเกี่ยวกับการให้ความรู้ผู้สูงอายุในเรื่องระบบประกันสุขภาพ ส่วนด้านการมีส่วนร่วม พบว่ามุ่งเน้นจัดกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมได้โดยสะดวก แต่ยังให้ความสำคัญกับการนำสมาชิกในครอบครัวผู้สูงอายุเข้าร่วมในกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ในระดับน้อย ส่วนด้านความมั่นคงและมีหลักประกันในชีวิต พบว่า มีเครือข่ายความร่วมมือในการส่งเสริมทักษะชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ แต่ในด้านการประสานกับสถานประกอบการเพื่อให้มีการจ้างงานผู้สูงอายุยังให้ความสำคัญไม่มากเท่าที่ควร และเมื่อวิเคราะห์พบข้อค้นพบที่น่าสนใจคือ มีความร่วมมือร่วมใจในการดำเนินงานที่เกิดจากสมาชิกในชุมชนท้องถิ่น และภาคีเครือข่าย

องค์กรภายในและภายนอกชุมชน โดยมีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา ศักยภาพของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง โดยขึ้นกับผู้นำชุมชนที่มีความเข้มแข็งและมีความเข้าใจในบริบทของ ชุมชนของตนอย่างแท้จริง และมุ่งเน้นการอนุรักษ์รักษาศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งเกิด การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับคนรุ่นใหม่อย่างสม่ำเสมอ

5. การดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในรูปแบบศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพ ผู้สูงอายุ (สพอส.) พบว่าศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ มีนโยบายที่มีการปฏิบัติใน ระดับมากคือ การมุ่งให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเอง ส่วนนโยบายที่มีการปฏิบัติในระดับน้อยคือ มีเป้าหมาย ในการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุด้านความมั่นคงและการมีหลักประกันในชีวิต และ มาตรการที่ปฏิบัติมาก คือ กำหนดให้ใช้วิธีที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ส่วนมาตรการที่ปฏิบัติในระดับ น้อย คือ การจัดทำหลักสูตรภายในกลุ่มที่เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของผู้สูงอายุ สำหรับกลไก ด้านสุขภาพ ส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ แต่ยังพบว่ามีการให้ความสำคัญน้อยในเรื่อง เกี่ยวกับการให้ความรู้ผู้สูงอายุเกี่ยวกับระบบประกันสุขภาพ ด้านการมีส่วนร่วม มุ่งเน้นจัดกิจกรรมที่ หลากหลายเหมาะสมกับสภาพของผู้สูงอายุ แต่ยังให้ความสำคัญกับการให้ครอบครัวผู้สูงอายุเข้าร่วมใน กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ไม่มากนัก และด้านความมั่นคงและมีหลักประกันในชีวิต มีเครือข่ายความ ร่วมมือในการส่งเสริมทักษะชีพให้แก่ผู้สูงอายุ แต่ในด้านการประสานกับสถานประกอบการเพื่อให้มีการ จ้างงานผู้สูงอายุ ยังให้ความสำคัญไม่มาก ทั้งนี้จุดเน้นที่สำคัญคือ การส่งเสริมให้มองเห็นคุณค่าในตนเอง ของผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมหลากหลายทั้งด้านสุขภาพและอาชีพ จุดอ่อน คือ การนำชุมชนเข้าร่วมมือและมี ปฏิสัมพันธ์กับผู้สูงอายุ และส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนการออม จากข้อมูลในพื้นที่พบว่าศูนย์พัฒนาคุณภาพ ชีวิตและส่งเสริมอาชีพ (สพอส.) ใช้เป็นสถานที่หรือพื้นที่จัดกิจกรรมต่างๆร่วมกันโดยส่วนใหญ่แล้วจะมี การบริหารจัดการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ดำเนินงานหลัก แต่ยังขาดผู้รับผิดชอบโดยตรงในการ บริหารจัดการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ ตลอดจนขาดการส่งเสริมและสนับสนุน งบประมาณส่วนบริหารจัดการและการดำเนินงานจากภาครัฐ และขาดการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของ ศูนย์ฯ เมื่อวิเคราะห์และพิจารณาจากหลักการของการจัดตั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพ ผู้สูงอายุ (สพอส.) จะพบว่าเป็นศูนย์ที่พัฒนาขึ้นจากศูนย์เอนกประสงค์ในชุมชน เป็นการจัดสวัสดิการสังคม สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนรูปแบบหนึ่ง โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุ แขนง อาสาสมัคร ชุมชน องค์กรเครือข่ายจากภาครัฐและภาคเอกชน ได้มีส่วนร่วมขับเคลื่อนการดำเนินงานของ ศูนย์ฯ โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การหนุนเสริม ภายใต้แนวคิด “ร่วมแรง ร่วมใจ ผู้สูงวัยกายใจ เบิกบาน” วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ คือ ส่งเสริมการจัด กิจกรรมและบริการสำหรับผู้สูงอายุและสมาชิกทุกวัยในชุมชนเพื่อให้ผู้สูงอายุและคนทุกวัยได้มีสถานที่ใน การจัดกิจกรรมและบริการ นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม และส่งเสริมให้เป็นศูนย์ส่งเสริมอาชีพ การผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ และการถ่ายทอด

ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในชุมชน อีกทั้งยังเป็นศูนย์ที่ส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ และเป็นศูนย์ข้อมูลผู้สูงอายุในพื้นที่อีกด้วย (สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ, 2557)

6. ข้อเสนอเชิงนโยบายการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุใน รูปแบบ โรงเรียนผู้สูงอายุ การรวมตัวผ่านกิจกรรม การรวมตัวกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) คณะวิจัยมีความเชื่อพื้นฐานที่สำคัญ คือ ผู้สูงอายุมีศักยภาพแต่อาจมีไม่เท่ากัน ดังนั้น การพัฒนาจึงต้องต่อยอดจากศักยภาพที่ผู้สูงอายุมีอยู่ จุดมุ่งหมายของการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุคือการเสริมแรงให้ผู้สูงอายุรับรู้ถึงศักยภาพที่ตนเองมีอยู่ และสามารถใช้ศักยภาพนั้นเพื่อการมีชีวิตที่เป็นปกติ สุขตามอัตภาพในสังคม การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุจึงต้องคำนึงถึงตัวผู้สูงอายุเป็นหลัก บุคคลและหน่วยงานภายนอกเป็นเพียงผู้สนับสนุนและตัวเสริม ทั้งนี้ความเชื่อดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานปรัชญาของมนุษยนิยม ที่ให้ความสำคัญกับศักยภาพของบุคคล และจำเป็นต้องส่งเสริมศักยภาพดังกล่าวให้เต็มศักยภาพ ตามทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม ของนักคิดกลุ่มมนุษยนิยมที่ให้ความสำคัญของการเป็นมนุษย์และมองมนุษย์ว่ามีคุณค่า มีความดีงาม มีความสามารถ มีความต้องการ และมีแรงจูงใจภายในที่จะพัฒนาศักยภาพของตน หากบุคคลได้รับอิสรภาพและเสรีภาพ มนุษย์จะพยายามพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

การพัฒนาทรัพยากรบุคคลของหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุแต่ละรูปแบบ เพื่อให้บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เป็น “Caring Friends” / “Companions” เป็นปัจจัยสำคัญเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จของการพัฒนาศักยภาพด้วยเหตุผลที่ว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีประสบการณ์สูงสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้ให้แก่ผู้อื่นได้ดังทฤษฎี แอนดราโกจี (Andragogy) ของ Knowles (1980) ได้กำหนดขั้นตอนวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ประกอบด้วย มโนทัศน์ของผู้เรียน การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ การวิเคราะห์ความต้องการในการเรียนรู้ การวางแผนร่วมกัน การนำประสบการณ์การเรียนรู้มาใช้ในการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียนรู้ ความสำคัญของการนำประสบการณ์มาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จึงมีความสำคัญยิ่ง การลงมือปฏิบัติจริง และการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเอง ความพร้อมที่จะเรียน การออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ จึงเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ ดังนั้นบุคลากรที่ทำงานควรมีบทบาทเป็น “Facilitator” ที่ส่งเสริมศักยภาพแก่ผู้สูงอายุจึงจะสอดคล้องกับธรรมชาติและความต้องการของผู้สูงอายุ “Facilitator” หรือ การเป็น “วิทยากรกระบวนการ” ผู้ทำให้เกิดความสะดวกหรือผู้ที่ทำให้เกิดความง่าย เป็นผู้ที่เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ และยังมีทักษะที่สำคัญในบทบาทของผู้เชื่อมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นผู้กระตุ้น ให้เกิดการเรียนรู้ผ่านคำถามปลายเปิด เป็นผู้สังเกตการณ์ เพื่อปรับกระบวนการให้เหมาะสมอยู่ตลอดเวลา เป็นผู้สร้างบรรยากาศ ให้กลุ่มผ่อนคลาย เป็นกันเองและสร้างความไว้วางใจเพื่อให้เกิดการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ และหากมองในภาพรวมเพื่อความยั่งยืน “Facilitator” จะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานให้เกิดเครือข่าย การทำงานร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและบุคลากรต่าง ๆ ในชุมชนโดยยึดหลักการพัฒนาการบริหารจัดการการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ

โดยมีชุมชนเป็นหลัก และมีหน่วยงานภายนอกเป็นส่วนหนุนเสริม ด้วยเหตุผลที่ว่าชุมชนย่อมรู้บริบทของชุมชนเองเป็นอย่างดีและเมื่อให้ชุมชนเป็นเจ้าของแล้วย่อมจะมีความผูกพันกับงานการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

การส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุแต่ละรูปแบบมีสถานที่ถาวรในลักษณะของ “Ageing Friendly Learning Space” ที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวก ปลอดภัย และได้ประโยชน์ จึงมีความสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะการใช้ ศพอส. ที่มีการจัดตั้งไว้ 878 แห่ง กรมกิจการผู้สูงอายুর่วมกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ม.ป.ป) ในแต่ละท้องถิ่นโดยให้การดำเนินงานแต่ละรูปแบบมีการจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมการเรียนรู้ที่ครอบคลุมการพัฒนาศักยภาพทุกมิติในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ ที่สำคัญได้แก่ 1) มิติด้านความรู้ความสามารถ 2) มิติด้านการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น 3) มิติด้านเชื่อเกี่ยวกับตัวเองผู้สูงอายุ 4) มิติด้านการมีส่วนร่วมเชิงการเมืองในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ 5) มิติด้านสุขภาพ และ 6) มิติด้านการสร้างหลักประกันและความมั่นคงในการดำรงชีวิตตามอัตภาพ และให้มีการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง การดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุแต่ละรูปแบบ เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนบทเรียนในการดำเนินงานในชุมชนต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนากิจกรรมและการดำเนินงานให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและของผู้สูงอายุที่มีความแตกต่าง ตลอดจนให้การดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุแต่ละรูปแบบ เป็นแหล่งสร้างเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่ยอมรับในคุณค่าของผู้สูงอายุและพร้อมเข้าร่วมดำเนินการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ในขณะที่เดียวกันก็เตรียมพร้อมที่จะเป็นผู้สูงอายุรุ่นใหม่ที่เป็นผู้นำการสร้างพลังขับเคลื่อนการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ เพื่อสามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเกี่ยวกับผู้สูงอายุและการเตรียมตัวสู่การเป็นผู้สูงอายุได้ต่อไป ด้วยเหตุนี้แนวคิดให้ ศพอส. ทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุทุกรูปแบบ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งโดยให้ ศพอส. ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประสานและสื่อสารความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุทุกรูปแบบ ไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการพัฒนาการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ ตลอดจนหน่วยงานหรือองค์กรอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่สนใจสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในรูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุ กลุ่มกิจกรรม/ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มกิจกรรมของคนต่างวัย หรือรูปแบบอื่น ๆ ที่หน่วยงานเหล่านั้นออกแบบขึ้นตามความต้องการของชุมชน โดยมีการจัดเวทีประชาคมชุมชนการสะท้อนคิดและถอดบทเรียนการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุรูปแบบต่างๆเพื่อการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

เพื่อให้เกิดประสิทธิผลในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อสังคม ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน ให้สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุขึ้นในสังคมไทยไปใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้

1. การรวมตัวกันของผู้สูงอายุมีความหลากหลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบมีลักษณะของการดำเนินงานแบบแยกส่วน ขาดการบูรณาการและไม่มีความเชื่อมโยงกัน ทำให้การทำงานของแต่ละส่วนงานเป็นไปอย่างไม่เป็นระบบ ข้อเสนอแนะนโยบาย คือ กลไกหลักในการสนับสนุนการดำเนินงาน คือ หน่วยงานในพื้นที่ ควรจะมีการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นให้มีบทบาทหลักในการสนับสนุนกลไกการรวมตัวกันของผู้สูงอายุในรูปแบบต่างๆ ร่วมกับภาคีเครือข่ายต่างๆ ในและนอกพื้นที่

2. การส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในพื้นที่เป็นสิ่งสำคัญมาก จากการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมเป็นไปเพื่อทำกิจกรรมผ่อนคลายในรูปแบบนันทนาการ มากกว่าที่จะมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง ดังนั้นควรส่งเสริมให้มีกิจกรรมเชิงพัฒนาที่เน้นการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม

3. การรวมกลุ่มกิจกรรมและการรวมกลุ่มกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย เป็นแนวทางสำคัญที่ควรสร้างเสริมให้เกิดขึ้นในสังคมชุมชน โดยการรวมกลุ่มในรูปแบบดังกล่าวเป็นไปตามบริบทของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งจัดเป็นจุดที่เข้มแข็งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติของแต่ละชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม ความเชื่อ ภูมิปัญญา และอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของท้องถิ่นที่ควรรักษาไว้ในขณะเดียวกัน ควรสร้างเสริมให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ด้วยการใช้แนวคิด Ageing Friendly Learning Space คือ พื้นที่แห่งเรียนรู้ที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุและกลุ่มคนหลายช่วงวัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชน เพื่อสร้างการรวมตัวที่ไม่มีการแบ่งแยกความเป็นผู้สูงอายุ เด็กและเยาวชน เป็นการรวมตัวที่ส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนแก่ชุมชนอย่างแท้จริง

4. ความเข้มแข็งที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มกิจกรรมของผู้สูงอายุในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ การรวมกลุ่มกิจกรรม และการรวมกลุ่มกับคนหลายช่วงวัย ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรมีการส่งเสริมให้เกิดการเปิดกว้างในการรวมกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวมรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นตามอริยาสัขของผู้สูงอายุ และคนในชุมชน นอกจากนี้ควรมุ่งเน้นการใช้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มดังกล่าวให้เป็นพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ของคนในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุ เด็ก เยาวชน และกลุ่มคนหลายช่วงวัย ได้มีโอกาสเข้ามาเป็นริ้วแรงสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาศักยภาพที่ยั่งยืน

5. ในเชิงวิชาการทุกหน่วยงานควรให้ความสำคัญแก่กระบวนการทางการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุและครอบครัว และควรมีการเตรียมความพร้อมและการวางแผนชีวิตผู้สูงอายุของบุคคล ตั้งแต่อยู่ในช่วงวัยต้น ๆ ที่สามารถเรียนรู้ได้ นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้เกิดการสร้างค่านิยมใหม่ในสังคมเกี่ยวกับศักยภาพผู้สูงอายุที่เหมาะสมกับกรอบวัฒนธรรมของไทย

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. ควรส่งเสริมการทำวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ด้อยโอกาส เช่น ผู้สูงอายุที่มีฐานะยากจน ผู้สูงอายุที่อยู่ตัวคนเดียว และผู้สูงอายุชายขอบ ในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ โดยมุ่งเน้นการศึกษาถึงความจำเป็นต้องการในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในมิติของสุขภาพ มิติของด้านสุขภาพ มิติด้านการมีส่วนร่วม และมิติทางด้านความมั่นคงและการมีหลักประกันในชีวิต เพื่อจะเห็นถึงแนวทางในการนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุได้อย่างครอบคลุมทุกระดับ และลดความเหลื่อมล้ำในสังคมต่อไป

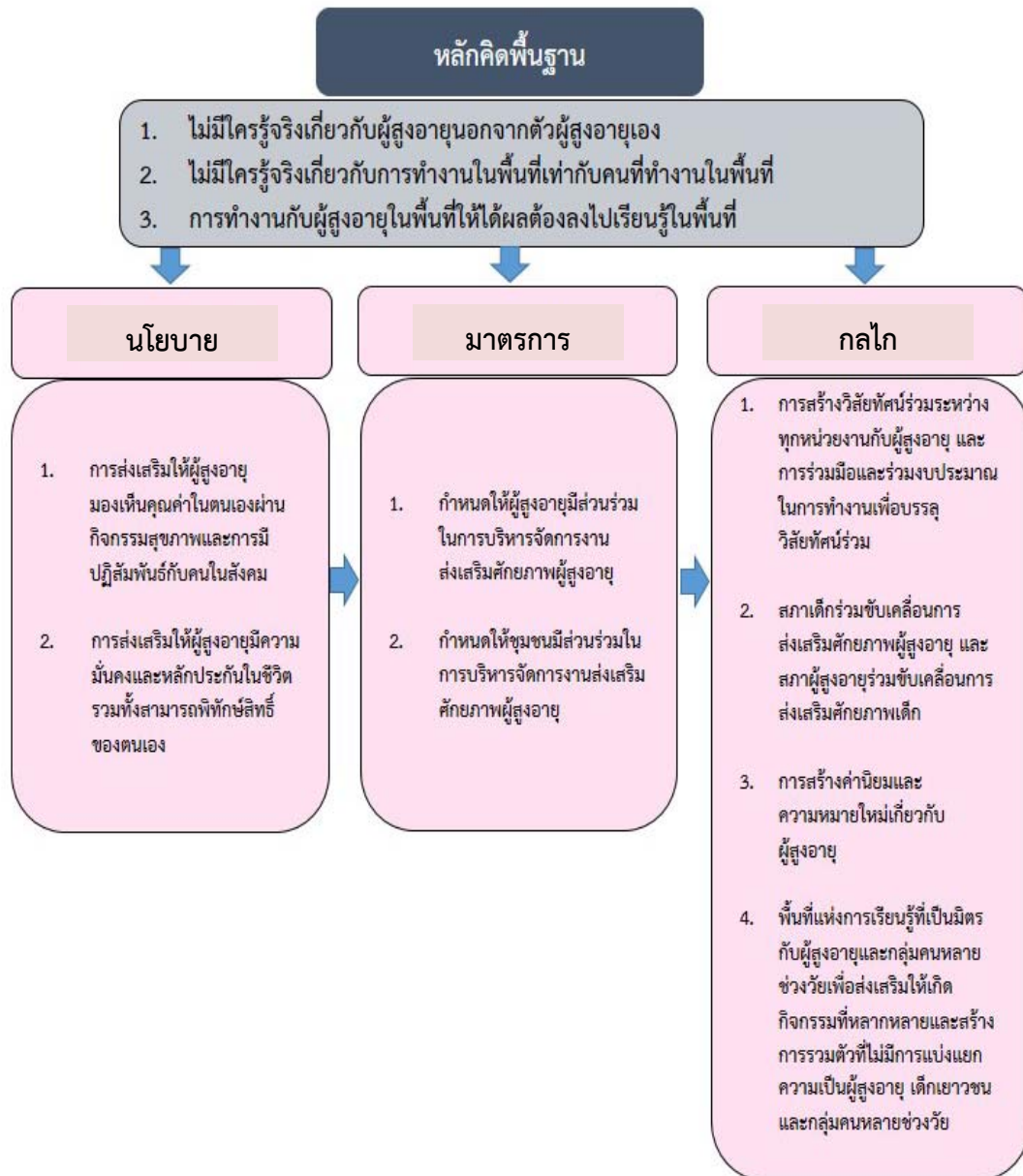
2. ควรส่งเสริมการทำวิจัยเพื่อการพัฒนาหลักสูตรเพื่อสร้างผู้เชี่ยวชาญเรื่องผู้สูงอายุและพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถครอบคลุมเฉพาะทางเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ได้แก่ พยาธิวิทยาและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ การให้บริการทางการแพทย์สำหรับผู้สูงอายุ และสูงอายุมหาวิทยาลัยด้านการศึกษา การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อสร้างผู้เชี่ยวชาญเรื่องผู้สูงอายุที่มีคุณสมบัติเป็นผู้นำความเปลี่ยนแปลงและมีจิตอาสา

3. ควรส่งเสริมการทำวิจัยเพื่อหาแนวทางการพัฒนาแกนนำผู้สูงอายุในชุมชนและการทำวิจัยเพื่อหาแนวทางการส่งเสริมศักยภาพภาคีเครือข่าย เพื่อเป็นผู้นำในการจัดการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับผู้สูงอายุระดับชุมชนและหมู่บ้านที่กระจายทั่วประเทศอย่างได้สัดส่วนกัน และแนวทางการสนับสนุนการทำงานของชุมชนผ่านการรวมกลุ่มกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่

ผู้วิจัยขอสรุปแผนภูมิของหลักคิดพื้นฐานของข้อเสนอเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ดังนี้

แผนภูมิแสดงหลักคิดพื้นฐานของนโยบาย มาตรการ และกลไกเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ

เอกสารอ้างอิง

กรมอนามัย กองแผนงาน. (2557). รายงานประจำปี 2557. นนทบุรี. กระทรวงสาธารณสุข

คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2553).

แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (2545 - 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 (2552). กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์เทพเพื่อปัญญาวิทย์.

ประเวศ วะสี. (2542). ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม.

กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา. (2559).

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 – 2564. (ออนไลน์).

แหล่งที่มา: http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422.

สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพ และพิทักษ์เด็กเยาวชนผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคม

และความมั่นคงของมนุษย์. (2557). คู่มือการดำเนินงานศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพ
ผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ (สทส.).

อาชัญญา รัตนอุบล สาริพันธุ์ ศุภวรรณ วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา มนัสวาสน์ โกวิทา วรรัตน์ ปทุมเจริญ
วัฒนา ปาน กิมปี ญัฐลักษณ์ ศรีมิชัย สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล และระวี สัจจโสภณ. (2553).

การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

อาชัญญา รัตนอุบล วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา ปาน กิมปี และระวี สัจจโสภณ.

(2554). การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย. แหล่งเผยแพร่:

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.

อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ. (2550). อนาคตภาพรูปแบบมหาวิทยาลัยวัยที่สามเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต
ของผู้สูงอายุไทย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพมหานคร.

Cohen, John M. and Uphoff, Norman T. (1977). **Rural Participation : Concepts and Measures for
Project Design, Implementation and Evaluation.** In Rural Development Monograph No.2

The Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell University, January.

Knowles, Malcolm S. (1980). **The Modern Practice of Adult Education.** New York: Cambridge, The
Adult Education Company.

World Health Organization. (2002). **The World Health Report 2002-Reducing Risks, Promoting
Healthy Life.** Retrieved November 25, 2018, from <http://www.who.int/whr/2002/en/>.